

MATKAILUN EDUNVALVONNAN KEHITYS

Jorma Kallio



Jorma Kallio

Sosionomi (Tampereen Yliopisto)

*Palvelualojen ammattiliiton (PAM) 1 varapuheenjohtaja
2000-02*

*Hotelli- ja Ravintolahenkilökunnan Liitto HRHL:
puheenjohtaja 1993-99
liittosihteeri 1973-93
koulutussihteeri 1972-73*

Matkailun edunvalvonta on laaja yleisotsikko, jonka sisään mahtuu monenlaisia toimintoja. Sen vuoksi on syytä rajata käsittelyaluetta. Käsittelen tässä artikkelissa matkailun edunvalvontaa siitä näkökulmasta, mitä edunvalvonnalla voidaan ymmärtää toimiessani yli kolme vuosikymmentä Hotelli- ja Ravintolahenkilökunnan Liitto HRHL:ssa. Sinä aikana toiminta viranomaisorganisaatioissa muuttui ratkaisevasti, matkailuun syntyi uusia merkittäviä työntekijäryhmiä, alan lainsäädäntö muuttui liberaalimpaan suuntaan, yhteistä pohjoismaista edunvalvontaa alkoi kehittyä, ja laajempi eurooppalainen edunvalvonta alkoi muotoutua Suomen liittyttyä Euroopan yhteisöihin.

Viranomaiset ja ammattiliitto

HRHL:lla oli valtion hallinnossa monta merkittävää yhteistyökumppania. Matkailupolitiikan kanalta yhteistyötahoista olivat merkittäviä Kauppa ja teollisuusministeriössä toimiva matkailuasian neuvottelukunta ja MEK, Sosiaali- ja terveysministeriö ja Alko, jossa suunniteltiin alkoholilainsäädäntö, opetusministeriö, jossa suunniteltiin alan koulutus ja sisäasiainministeriö, jossa säädeltiin majoitus- ja ravitsemisliikeasetusta.

Suomen matkailustrategiat valmisteltiin matkailuasian neuvottelukunnassa, jossa HRHL:llä oli pysyvä asiantuntijajäsenyys. Työmarkkinaosapuolet panostivat melko paljon toimintaan neuvottelukunnassa ja matkailuparlamenteissa tehden myös yhteisiä esityksiä matkailun kehittämiseksi. Monissa kysymyksissä ristiriidat osapuolten välillä olivat kuitenkin suuria. Yleensä työnantajapuoli painotti elinkeinosäätelyn vähentämistä ja työntekijäpuoli sääntelyn säilyttämistä.

Investointeja hotelleihin pyrittiin hillitsemään erityisesti 1980-luvulla, jolloin oli selvästi ylikapasiteettia, ja käyttöasteet putosivat alle 50 prosen-

tin. 1970-luvulla ja vielä 80-luvulla myönnettiin investointiavustuksia myös pelkkiin kausikohteisiin, jota emme pitäneet hyväksyttävänä linjana, sillä se synnytti vain kausityöpaikkoja. Pelkän kesämatkailun vastapainoksi maahamme syntyi kyllä myös talvimatkailukohteita kuten hiihtokeskuksia, mutta niidenkin ongelma oli kausiluonteisuus. HRHL painotti toiminnassaan tarvetta saada mahdollisimman paljon ympärivuotisia toimipaikkoja, jotka takaisivat paikkakunnalla asuville kunnollisen ja pysyvän toimeentulon. Nytemmin monista esim. pohjoisen matkailukeskuksista onkin tullut niin monipuolisia, että perustyöntekijämäärä on työllistetty läpi vuoden tai ainakin suurimman osan vuodesta.

Matkailuasian neuvottelukunnan toiminta lopetettiin 90-luvun alkuvuosina, jolloin toiminnasta matkailun edistämiseksi tuli virkamiesjohtoista ilman eri toimijoiden panosta ja mielipiteitä. Myös suuret yritysketjut hamusivat markkinointirahoja omaan käyttöönsä. Lopulta kävi niin, että myös viranomaistoimintoja supistettiin. Pidimme tätä linjaa matkailun edistämiseksi vahingollisena varsinkin kun muissa pohjoismaissa panostettiin eri osapuolten yhteistyön lisäämiseen.

Alkoholipolitiikasta vastasivat sosiaali- ja terveysministeriö ja Alko yhdessä. Tällä alueella toimi ”kolmikanta” – työntekijät, työnantajat ja viranomaiset – melko hyvin kunnes tultiin 90-luvulle. Suomen valmistautuessa neuvottelemaan liittymisestä Euroopan yhteisöihin koettiin myös liikkeen perustamisen kontrollissa ja alkoholipolitiikassa eräänlainen ”vapaushuuma”. Työnantajat halusivat vapaata liikkeen perustamisoikeutta ja eduskunnassa monet kansanedustajat ymmärsivät EU:n vaativan sitä, mikä oli harhaluulo. Eri toimijoista vain poliisi ja työntekijäliitto olivat perustamiskontrollin kannalla, koska vain sen avulla erilainen rikollisuus pidettäisiin kurissa. Työntekijäliiton kanta tiukkaan perustamiskontrolliin muodostui kansainvälisistä kokemuksista: mm. Australiassa ja monissa Yhdysvaltojen osavaltioissa oli kontrollia lisätty johtuen järjestäytyneen rikollisuuden pesiytymisestä alalle. Vapaan liikkeen perustamisoikeuden myötä Suomessa ketjut ovat suurelta osin menettäneet ravintolatoimintansa, alalla on runsaasti harmaata taloutta, luultavasti myös rahanpesua ja huumekauppaa. Myös seksibisnes on hivuttautunut pikku hiljaa käyttämään hyväksi alan yrityksiä. Seurannaisena on myös enenevästi epätyypillisiä työsuhteita, jotka eivät anna työntekijöille riittä-

vää toimeentuloa ja ajavat työntekijöitä lisääntyvän köyhyysväestön joukkoon.

Ammattikoulutus oli luonnollisesti merkittävä viranomaisyhteistyön kohde. HRHL oli mukana lukuisissa koulutusta käsittelevissä toimikunnissa ja vuorovaikutusta oli paljon ammattikasvatusviranomaisten kanssa. HRHL oli ollut perustamassa yhdessä työnantajien kanssa ensimmäistä hotelli- ja ravintolakoulua Helsinkiin. Myöhemmin liiton edustaja oli mukana valtion ja kuntien omistamien koulujen hallinnossa, ja moni osallistui myös niiden opetustoimintaan. Työntekijä- ja työnantajajärjestöt olivat suunnittelemassa yhdessä viranomaisten kanssa ns. matkailun erityispalvelujen työntekijöiden koulutusta 1970-luvun lopulla. Näiden suunnitelmien pohjalta käynnistettiin matkailualan koulutus eri puolilla maata.

Majoitus- ja ravitsemisliikeasetus, joka myöhemmin on säädetty lain muotoon, on ollut pitkään ”kolmikantaisesti” valmisteltu. Asetuksessa oli määräyksiä liikkeen hoidosta ja luokituksesta, mutta suurelta osin laki on edelleen poliisin työkalu valvoa matkailuliikennettä. Nämä kysymykset olivat elinkeinolle merkittäviä sisäasiainministeriön toimialueella.

Työehtosopimukset solmittiin yhä useammalle matkailun toimialueelle

Ammattiliiton ja työnantajajärjestön pääasiallinen edunvalvonta on työehtosopimusten solmiminen ja niiden ylläpito ja valvonta sekä kehittäminen. 1970-luvulle asti alalla oli vain hotelli- ja ravintolatyöntekijäin työehtosopimus, jonka solmivat Hotelli- ja Ravintolahenkilökunnan Liitto ja Liiketyönantajain keskusliitto. 1970-luvun alussa solmittiin myös esimiehille ja vastaaville hoitajille työehtosopimus kyseisten osapuolten välillä. Sittemmin Liiketyönantajat perustivat Majoitus- ja ravitsemisalan työnantajaliiton (Mara), jolle sopimus-oikeus siirrettiin.

Väestön vaurastuessa sekä Suomessa että koko Euroopassa matkailu alkoi määrällisesti kehittyä. Suomessakin oivallettiin, ettei matkailu voi kehittyä pelkästään tarjoamalla majoituksen ja ruokaa, vaan tarvitaan sisältöä lomalle. Monet matkailustrategiat puhuivat ohjelmanpalveluista, joita kehitettiin määrätietoisesti. Vähitellen alkoi kehittyä uusia palveluja kuten hiihtokeskuksia, kylpylöitä, huvipuistoja ja golfkenttätoimintaa. Samoin hotellit

kehittivät toimintansa piiriin erilaisia matkailijoita palvelevia aktiviteetteja.

HRHL otti siipiensä suojaan koko matkailutyöntekijöiden kirjon. Sen sijaan Mara halusi ottaa jäsenikseen vain hotelli- ja ravintolatyönantajat ja piti tarkoin kiinni siitä, että työehtosopimusta sovellettiin vain majoitus- ja ravitsemisliiketoimintaa. Tämä raja-aiheutti HRHL:lle ongelman miten saada matkailun uudet toimialueet työehtosopimuksen piiriin. Uusista elinkeinoista kehittyivät ensimmäiseksi hiihtokeskukset laajaksi ja laajenevaksi toiminnaksi. Sieltä työntekijät hakeutuivat jäseniksi HRHL:ään haluten liiton solmivan myös heille työehtosopimuksen. Kun Mara oli tehnyt oman rajauksensa olla ottamatta kaikkia matkailutyönantajia jäsenikseen, olivat muutamat yritykset hakeutuneet jäseniksi LTK:n erityisalojen työnantajaliittoon. Kun järjestäytymisaste myös työnantajien keskuudessa saatiin nousemaan riittävän suureksi, solmivat osapuolet työehtosopimuksen hiihtokeskusten työntekijöille ja esimiehille vuonna 1989.

Kylpylöiden työntekijöihin sovellettiin majoitus- ja ravitsemisalan työehtosopimusta paitsi hoito-henkilöstöön terveydenhoitoalan sopimuksia. Sen sijaan huvipuistot ja golfkeskukset aiheuttivat työntekijäliitolle samanlaiset ongelmat kuin hiihtokeskuksetkin: ei ollut toista sopimusosapuolta. Näiden työntekijäryhmien saattamiseksi työehtosopimusturvan piiriin neuvoteltiin 90-luvun lopulla, mutta jouduttiin toteamaan, ettei työnantajaliitoilla ollut riittävää kattavuutta järjestäytymisessä.

Myöhemmin, 2000-luvulla, nykyinen Mara muutti strategiaansa ja ottaa nyt siipiensä suojaan kaikki matkailualan työnantajat. Näin on solmittu sopimukset myös huvipuistojen ja golfkeskusten työntekijöille nykyisen Maran ja Palvelualojen ammattiliiton PAMin kesken. PAM muodostettiin neljästä ammattiliitosta suureksi yksityisten palvelujen liitoksi yhtenä perustajana HRHL. Myös hiihtokeskusten sopimus on siirtynyt PAMin ja Maran väliseksi. Työntekijöille ei milloinkaan paljastunut, mikä oli ”vanhan” Maran motiivi rajata toimintansa vain hotelleihin ja ravintoloihin. Edunvalvonta on joskus ihmeellistä. Ehkä historian kirjoitus paljastaa myöhemmin tuon maagisen motiivin.

Työntekijäin ansiotaso nousee mutta osan tilanne huononee

Alan työntekijöiden ansiotaso oli 1970-luvun alussa vain n. 62 prosenttia teollisuuden ansiotasosta. 70-luvun alussa ja 80-luvulla ansioita kohotettiin määrätietoisesti yhteisellä palkkaohjelmalla niin, että oltiin jo 10 prosenttiyksikön päässä teollisuuden ansiotasosta. 90-luvun lama muutti kuitenkin koko kuvan. Alalla oli erittäin suuri työttömyys ja ansiotaso jäi uudelleen jälkeen teollisuudesta ja kansantalouden keskipalkasta. Samaan aikaan alkoivat kehittyä epätyypilliset työsuhteet, osa-aikatyö, määräaikainen työ ja vuokratyö. Nykyisin vakinaisia kokoaikaisia työsuhteita on tuskin puoltakaan työsuhteista. Matkailuala on siis synnyttänyt uusköyhien joukon ja aiheuttanut samalla ammattien heikon arvostuksen. Harmaata taloutta on paljon ja sen piirissä monenmoisia ongelmia.

Talouden taantumat näyttävät olevan matkailualan työntekijöille erittäin tuhoisia. Uusliberalistiset opit alkoivat vaikuttaa yrittäjien keskuudessa 80-luvulla. Näiden oppien perusteella toteutetut talouselämän ”vapaudet” eivät taida tuottaa hyvää tulosta kuin joillekin harmaan talouden keplotte-lijoiille. Aikanaan suunta varmasti kääntyy, mutta paikattavaa on taas paljon. Se takaa ainakin vilkkaan ja toimeliaan elämän etujärjestöille.

Palvelujen kysynnän kausivaihtelut ovat taantuneet, mutta ne ovat edelleen suuret. Kausivaihteluita on tasoittanut matkailukeskusten monipuolistuminen ja omalta osaltaan myös lomajärjestöjen palvelujen kysyntä, joka kohdistuu halvempiin vuoden viikkoihin. Matkailuala tarvitsee edelleen suuren määrän kausityöntekijöitä. Tällöin moni työntekijä jää osan vuodesta työttömäksi. Kohtuullinen työttömyysturva on kuitenkin taannut edes puutteellisen toimeentulon näille matkailutyöntekijöille.

Kansainvälistä edunvalvontaa

Molemmilla työmarkkinaosapuolilla on järjestönsä pohjoismaissa, Euroopassa ja koko maailmassa. Niissä käsitellään melko paljon matkailupolitiikkaa, mutta olosuhteet eri maissa ovat niin erilaiset, että käsittely kansallisesta näkökulmasta on sittenkin pinnallista. Ehkä suurin hyöty saavutetaan siinä, että opitaan varomaan kielteisiä tekijöitä eri maiden esimerkkien perusteella ja voidaan arvioida

edistymisen tekijöitä omassa maassa kansainvälisen kokemusten kautta.

Pohjoismaiset työnantaja- ja työntekijäjärjestöt aloittivat yhteistyön matkailun ja alan olosuhteiden käsittelyllä 1989 Helsingissä järjestetyn konferenssin muodossa. Tarkoituksena oli vaikuttaa pohjoismaiseen ministerineuvostoon ja pohjoismaiden neuvostoon sellaisten matkailun edistämistoimien synnyttämiseksi, jossa Pohjola koettaisiin yhdeksi markkina-alueeksi. Yhteistä kokoontumista jatkettiin 1990 konferenssilla Tukholmassa ja 1991 Oslolla. Matkailuasioiden lisäksi kokoontumisissa oli nostettu listalle alan kasvutekijät, verotus, kannattavuus, alan työympäristötekijät sekä rikollisuuden torjunta turismielinkeinossa.

Muutamien vuosien jälkeen jokainen pohjoismaa määritteli kuitenkin suhteensa Euroopan Unioniin, ja pohjoismaisen yhteistyön taso laski. Näin kävi myös tälle hankkeelle. Toisaalta toimintaa haittasi se, että vuonna 1992 oli työehtorintamalla erittäin kireät välit osapuolten kesken Ruotsissa ja Suomessa. Matkailun edistämishankkeet siirtyivätkin suurelta osin EU:n sosiaalisen vuoropuhelun piiriin. Vuonna 1997 työntekijöiden eurooppalainen järjestö EAL ja työnantajien HOTREC saivat valmiiksi yhteisen ohjelman matkailun alueelta. EU:ssa oli valmistunut edellisenä vuonna matkailupoliittinen ohjelma, johon osapuolet pääsivät vaikuttamaan talous- ja sosiaalikomitean kautta. On vaikea konkreettisesti nähdä mikä vaikutus näillä toimilla on matkailun kehittymiseen. Toiset pitävät tällaisia ohjelmia hyvin merkityksellisinä, ja toiset kuvaavat niitä kansanviisaudella ”paljon porua, vähän villoja”.

Lopuksi

Tässä artikkelissa on käsitelty vain pintapuolisesti matkailun edunvalvontaa työntekijäliiton näkökulmasta. Ammattiliiton tehtävänä on jäsentensä aineellisen ja henkisen tason parantaminen, kuten tarkoitus yleensä säännöissä määritellään. Usein ajatellaan, että työmarkkinajärjestöjen tulee vain ”riidellä rahasta ja työelämän säännöistä”. Työntekijöiden ja esimiesten aineellisen toimeentulon taso ja elämisen turvallisuus määräytyy kuitenkin kunkin elinkeinon kokonaisuuden ja osien kehityksestä. Sen vuoksi työmarkkinajärjestöt pyrkivät toimimaan laajalla rintamalla olleen mukana sellaisissakin asioissa, jotka viranomaisen tai työnantajan kokee omaksi asiakseen.

Matkailu on nopeimmin kehittyviä elinkeinoja maailmassa. Kuten Suomenkin matkailukehityksessä voidaan nähdä, väestön vaurastuminen lisää matkailuvirtoja ja samalla tarjoaa toimeentulon yhä useammalle työntekijälle ja yrittäjälle. Samalla matkailu myös monipuolistuu, mutta suureksi haasteeksi muodostuu maapallon kestävyysrajojen rajat. Ympäristöä säästävä matkailu tulee olemaan suuria matkailun tulevaisuuden kysymyksiä.

Matkailun tulee myös synnyttää kelvollisia työpaikkoja. Olosuhteiden tulee kehittyä niin, että alalla toimivat ihmiset saavat kunnollisen toimeentulon elinkeinosta. Tämä periaate on osa kestävästä kehityksestä. Tämä on otettava huomioon yhä enemmän rakenteissa, jos oletamme työvoimasta joskus tulevan pulaa. Tällöin työpanosta ei tulisi piilottaa mihinkään elinkeinoon rakenteellisen työttömyyden muodossa.

Lähteet:

HRHL:n toimintakertomukset vuosilta 1970-2000

Hotelli-, ravintola- ja kahvilatyöntekijöiden Pohjoismaisen Unionin toimintakertomukset ja edustajakokousasiakirjat vuosilta 1983-1994, Työväen arkisto

Ravintolahenkilökunta-lehdet vuosilta 1975-97

Keskustelut työmarkkinajohtaja Jouni Saastamoisen kanssa touku-kuussa 2010